

# Gyoergy Konrad

## ANTIPOLITIKA. SREDNJEVROPSKE MEDITACIJE

Krt, Ljubljana, 1988, 161 str.

V knjigi je zbranih 29 v glavnem krajših esejov znanega madžarskega sociologa in še bolj znanega pisatelja Giörgya Konrada. Naj opozorim, da Konradovi eseji niso predvsem sociološke analize, ki bi se opirale na kakšen strikten sociološki kategorialni aparat ali pa temeljile na kakšni povsem določeni sociološki teoriji. Stil pisanja izdaja Konrada kot pisatelja, toda obenem v posameznih formulacijah, v načinih zastavitve problemov prepoznavamo tudi sociološko imaginacijo, ki jo zmore samo sociološko, to je profesionalno izobražen avtor.

Eseje, ki jih je Konrad zbral in objavil pod naslovom Antipolitika – in prav v zvezi s tem pojmom je njegov sociološki prispevek največji – bi lahko najbolj smiselno označili s »Zeitgeschichte«, potemtakem so intelektualčeva razmišljanja o času in prostoru, v katerem živi, so soočanje z nekaterimi, pravzaprav mnogoštevilnimi, dogodki in dejstvi in obenem tudi refleksija o njih! Že zaradi literarne forme njegovih esejev je nemogoče koherentno prikazati in povzeti njihovo vsebino, tako kot to lahko storimo s strogimi sociološkimi besedili. Konradovi eseji so najprej premišljanja o **omejitvah**, ki jih vzhodni srednji Evropi v kontekstu jalske delitve sveta postavlja sovjetski imperij, so premišljanja o različnih **strategijah prilagoditve** tej geopolitični realnosti, ki je bila vzhodni srednji Evropi vsiljena z vojaško in politično silo, in so premišljanja o **strategijah sprememb**, ki naj bi ta del Evrope osvobodile zunanje geopolitične dominacije.

Zato ni naključno, da se Konrad veliko ukvarja z **logiko mednarodnega delovanja** obeh supersil, s politiko dominacije, medsebojnega nezaupanja in eskalacijo oboroževalne tekme. Le opustitev politike, v kateri »mali narodi«, tako na eni kot na drugi strani »železne zavese«, niso udeleženi in je tudi proti njihovim interesom, ponuja možnosti za miroljubne spremembe v gospodarskem in političnem sistemu. Konrad je »mirovnik«, vendar mu ne gre samo za rakete. Podobno kot marsikateri drugi vzhodnoevropski intelektuallec je prepričan, da je vprašanje miru tesno povezano z notranjo demokratizacijo v vzhodnoevropskih družbah in še posebej v Sovjetski zvezi. Sovjetska zunanje-politična strategija moči po njegovem temelji na podedovanem azijskem vzorcu vladanja na eni ter na strahu pred Evropo na drugi strani. Pa vendar v nasprotju z marsikaterim vzhodnoevropskim disidentom ki razmerja med obema supersilama slika kot razmerja med dobrim (ZDA) in zlom (SZ) Konrad razmišlja drugače. Ne ploska tistim, ki poskušajo SZ disciplinirati tako, da nameščajo rakete v zahodni Evropi te so usmerjene tudi nanj. Čeprav poudari, da je za Madžare in sploh Vzhodnoevropejce rusko »omejevanje aktualno, ameriško pa potencialno«, pa vendarle o razmerjih med obema velesilama razmišlja v pojmih ekvivalence, popolnoma razume, da so v Latinski Ameriki lahko ZDA prav na isti način nepriljubljene kot je SZ v vzhodni Evropi. Sovjetsko zvezo bi morali osvoboditi strahu pred Evropo in ji zagotoviti varnost, ta pa bi morala vzhodno in srednjeevropskim narodom dopustiti svobodo samoodločbe. Meni, da bi »vzhodnoevropska reformistična inteligenca in zahodna gospodarska strategija lahko sodelovali v prizadevanju, da se pri

vzhodnoevropski vladajoči eliti zbudi zanimanje za liberalizacijo«. (str. 59) Z gospodarsko politiko bi Zahod dosegel več kot z oboroževalno tekmo.

Eno od osrednjih tem v njegovih esejih predstavlja (vzhodna) srednja Evropa. To je prostor, ki je vseskozi pod dominacijo hegemonij, najprej tatarsko-turške, potem nemško-avstrijske in sovjetsko-ruske. To je prostor kulturnih in političnih kolizij in spopadov. Narodi v tem prostoru niso nikoli dosegli politične in nacionalne suverenosti, so pa – in to je tisto specifično srednjeevropsko – razvili strategije »miroljubne prilagoditve«, ki so jim omogočale preživetje, pa vendarle ne za ceno izgube identitete in težnje po osvoboditvi.

V tem kontekstu Konrad tudi razlaga »madžarsko pot« po krvavem zatrtju uporov leta 1956. Gre za nekakšen razvoj dvojnosti: na eni strani imamo trdo politiko blokavske in ideološke pripadnosti, nasilnega sovjetskega oblikovanja političnega in gospodarskega sistema, na drugi strani pa je svet »mehkih struktur«, prostega časa, sive ekonomije, osebnih pogovorov, znancev in prijateljev. Konradov opis življenja madžarske družbe onkraj »trde strukture« in formalnih sistemov je enkraten. Za »madžarsko pot« je značilen nekakšen »tih dogovor«, po katerem »trda struktura« ne teži k prodiranju v zasebne in neformalne sfere v zameno za formalno lojalnost.

Pojem, ki najbolj ustrezno označuje to stanje premirja med vsiljeno politično oblastjo in civilno družbo, označuje pa tudi duhovni položaj Konrada samega, je »**paradoksalna sredina**«: »Tudi mi Budimpeštanci med Vzhodom in Zahodom, ljudje sredine, imamo kaj povedati. Razdoru pomagamo k spravi, profaniramo militantne ekstreme, vadimo se v paradoksalni sredini, v sebi prestajamo nekaj neprimerljivega.« (str. 81) Paradoksalna sredina ne zahteva »boja za osvoboditev«, pač pa strategije sprememb, postopnih in zmernih, pa vendar dolgoročnih in odločnih. Konrad kot demokratični opozicionalec ni »revolucionarni protirevolucionar«, pač pa nadvse odločni zmernež, ki utemeljeno – torej ne naivno – verjame v samoobnovitvene potencialce družbe, v kateri živi, ki verjame, da so z vztrajnim prizadevanjem možni družbeni sporazumi, tudi kompromisi, ki bodo odpravili politiko nasilnega omejevanja, ki ga je uvedel sovjetski model. Konrad se upira konfrontacijam, tudi zato, ker v njih zgublja prav sredina. Čeprav se takrat, ko je Konrad pisal te eseje, obrisi nove madžarske partijske in državne politike še niso niti kazali, Sovjetska zveza pa je bila na vrhu oborožitvene konfrontacije z ZDA, je poznejši razvoj dal Konradu prav.

Marsikaj, kar se danes dogaja v madžarski družbi in politiki, lahko najdemo že v njegovih spisih, verjetno pa Konrad tedaj tega tudi sam ni pričakoval.

Pri koncipiranju strateških sprememb, ki bi jih morale uveljavljati vzhodnosrednjeevropske družbe, ostaja, kakor je to opazil tudi pisec predgovora Frane Adam, Konrad razmeroma nedorečen. Spremembe naj bi uveljavile nevtralnost, politično demokracijo z večstrankarskim sistemom in samoupravljanje kot obliko nekakšne ekonomske demokracije. V razmerja in probleme med različnimi tipi regulacije (samoupravljanje, večstrankarski sistem), ki vsaj v Jugoslaviji danes prihaja v ospredje socioloških in politoloških razprav, se Konrad ne spušča. Ti problemi tedaj, ko je pisal te eseje, preprosto niso bili relevantni.

Konrad posveča veliko pozornosti tudi vzhodnoevropskim intelektualcem. Kar nekaj esejev bi lahko označili kot prispevke k sociologiji intelektualcev. Seveda avtor zavrača marksistične razlage vloge intelektualcev, ki naj bi bili v službi delavskega razreda. Intelektualci naj po njegovem mnenju »proizvajajo« koncepte, naj delujejo kot duhovna moč, ne pa kot politična opozicija: »Če se duhovna opozicija vede kot politična opozicija, lahko zaide v situacijo,

v kateri stojijo za njo milijoni in sprašujejo, kaj je treba storiti. Bila bi prava mora, če bi moral zdaj namesto milijonov povedati, kaj je treba storiti.« (str. 85) Čeprav dejavni inteligenci pripisuje vlogo duhovne opozicije, pa svari pred konfrontacijami: »Če od naših idej ne moremo prav ničesar prodati oblasti, potem to ne govori v prid kvalitete našega blaga.« (str. 85) Mislim, da je to Konradovo opozorilo nadvse pomenljiv in koristen napotek tudi naši, to je jugoslovanski in slovenski »kritični inteligenci«, ki vse prevečkrat podlega skušnjavi, da bi svoje ideje in družbene projekte realizirala tudi politično.

Omenil sem že, da je pojem **antipolitike** eden osrednjih v Konradovih esejih. Navsezadnje na to opozarja že sam naslov knjige. Seveda avtor ne ponuja kakšne stroge politološke definicije pojma, je pa zanesljivo, da se Konradovo pojmovanje antipolitike vmešča v to, kar Offe imenuje »nova politična paradigma« – le-to so oblikovale nove oblike politične senzibilnosti in delovanja ob koncu sedemdesetih in v začetku osemdesetih let. Antipolitika je predvsem odgovor na politiko radikalne konfrontacije, pa naj bo to v mednarodni ali pa v notranji politiki. Prav tako antipolitika ni klasična opozicijska politika, saj ne teži k osvojitvi oblasti; gre le za depolitizacijo preveč politizirane družbe, za omejitve politike v strogo določene meje, kjer jo je mogoče tudi nadzirati in preverjati. V vzhodnoevropskih družbah pomeni antipolitika spoznanje, da se z vladajočo politiko ni mogoče soočiti s političnimi sredstvi, saj je to teren, ki ga ta politika obvladuje. Delovati antipolitичno pomeni, odpovedati se političnemu kalkuliranju pri izražanju svojih mnenj, pomeni delovati v družbi, priznavati in se veseliti »ekumenske mnogovrstnosti ver in slogov«, pomeni delovati s pozicije duhovne moči. Antipolitika ne meri na nadomestitev ali odpravo politike, meri na distanco in neodvisnost od politike. Antipolitika torej ni usmerjena v »doseganje ciljev«, kot je to značilno za definicije »klasične politike«, je »preformativna« dejavnost, ne more se je »dosegati«, »realizirati« in je tudi ni mogoče povsem določno opredeliti. Misliti in delovati antipolitичno pomeni ne dovoliti, da politika preprosto »pokonzumira« družbeno dejavno ravnanje.

Če sem že omenil, da Konradovo pojmovanje antipolitike lahko uvrstimo v koncept nove politične paradigme oziroma antipolitiko lahko razumemo kot vzhodnoevropski ekvivalent nove politične paradigme na zahodu, je vendarle smiselno opozoriti na pomembno razliko med njima. Po Offejevem mnenju nova politična paradigma »repolitizira« nekatere teme in vprašanja, ki so bila do tedaj bodisi v sferi privatnosti, ali pa predmet moralnih preso, antipolitika pa počne ravno nasprotno, poskuša depolitizirati vrsto tem, ki jih je totalitarna politika uvrstila v svoj repertoar izvajanja oblasti. Antipolitika poskuša teme, ki so bile predmet politične in ideološke »obdelave« v socializmu, ponovno vzpostaviti kot moralne teme, poskuša postaviti mejo politiki. Teži k ponovni vzpostavitvi razlike med javnim in zasebnim, med civilno družbo in politiko, ki na Zahodu tvori temelje družbenega in političnega ustroja.

Naj v zaključku pripomnim, da se skozi Konradove eseje postopno oblikuje podoba neke družbe in njene politike, ki je mnogo bolj mnogovrstnostna in ambivalentna, kot smo jo običajno pripravljene priznati. Konradovi eseji so fenomenologija te mnogovrstnosti. Najboljša doslej.

Pavel Gantar